

Peníze na výzkum nejsou luxus

MFD 21.10.2004

Nový předseda vládní Rady pro výzkum a vývoj vicepremiér Jahn několikrát zdůraznil, že chce preferovat aplikovaný výzkum, který přináší rychlé ekonomické efekty. Aplikovaný výzkum je u nás skutečně v neuspokojivém stavu. Bylo by však velkou chybou přehlížet důležitost (a snad i samotnou oprávněnost existence) tzv. základního výzkumu. Jak základní tak aplikovaný výzkum mají ve vyvinutých zemích své naprosto specifické místo, jsou státem a soukromou sférou podporovány v osvědčených vzájemných proporcích a pomocí odlišných nástrojů. A co je zásadně důležité – k hodnocení jejich efektivnosti se používají zcela odlišná kritéria. U aplikovaného výzkumu, a ještě mnohem spíše u průmyslového vývoje, je zcela jasným kritériem jeho ekonomický dopad vyjádřitelný finančně – za kolik korun se prodalo vyvinutého nového produktu, jaké přínosy měla nově vyvinutá technologie, kolik se ušetřilo zavedením efektivnějšího léčebného postupu. U základního výzkumu je to složitější – jeho primárním cílem skutečně není vývoj nějakého nového komerčně úspěšného produktu, nýbrž v zásadě „neužitečné“ získávání nových poznatků o světě, v němž žijeme. Laikovi se jistě může zdát, že je pro nás zbytečným luxusem dávat vědcům peníze na to, aby si pro své potěšení báдали o věcech, které budou v nejlepším případě využity někdy za dvacet let, a možná dokonce nikdy. Jakým způsobem se vlastně společnosti vrací investice vložené do tohoto druhu výzkumu? Lidé si většinou myslí, že vědci mají produkovat objevy, které okamžitě převezme aplikovaný výzkum a průmyslový vývoj a přemění je v komerčně užitkovatelné výrobky. Je třeba zdůraznit, že tomu tak většinou není, a to zvláště v malých zemích, jako je naše. Drtivá většina objevů s výrazným technologickým využitím bude vždy učiněna jinde než u nás – vždyť naše věda tvoří jen méně než 1% dnes již zcela globalizované vědy světové!

Hlavní význam kvalitního základního výzkumu poháněného zvědavostí a ctižádostí vědce spočívá zvláště v malých zemích v tom, že je klíčovou součástí vysokoškolského a postgraduálního studia a tedy zásadním způsobem přispívá k výchově nejkvalifikovanějších odborníků. Ve zdravě fungujícím systému někteří z nich sice zůstanou zase badateli, ale většina odejde do aplikovaného výzkumu nebo se z nich stanou manažeři a řídicí pracovníci, kterým už zůstanou vlastní vědecké principy tvůrčího řešení problémů a kritického prověřování skutečností. Nedostane-li se vysokoškolským a postgraduálním studentům důkladného kontaktu s kvalitní vědou, nebudou později schopni přejímat a tvořivě aplikovat

výsledky rychlého světového technologického pokroku. Hlavní význam základního výzkumu je prostě dlouhodobý a dá se jen obtížně zhodnotit nějakými jednoduchými účetními metodami. S ekonomickým přínosem investic do výzkumu a vývoje to je tedy velmi podobné (jen na vyšší úrovni) jako s investicemi do všeobecné vzdělanosti: vláda nějakého zaostalého tropického státu si také může říci, že se nevyplatí investovat do odstranění analfabetismu – vždyť sbírat kokosové ořechy a lovit ryby lze dobře i bez znalosti čtení a psaní....

Zásadně důležité ale je, aby ten „neužitečný“ základní výzkum byl opravdu co nejkvalitnější. To se pozná hlavně podle toho, že jeho výsledky takového jsou publikovatelné v co nejprestižnějších mezinárodních odborných časopisech. Na to musí ten, kdo dává peníze (tedy hlavně stát), opravdu velice dbát.

Aby bylo jasno – zcela souhlasím s tím, že náš stát má výrazně podporovat aplikovaný výzkum. Ale nesmí se stát, aby stát krátkozrace zanevřel na výzkum základní a po deseti letech toho trpce litoval. Je nejvyšší čas, abychom jasně řekli, kolik budeme v dlouhodobé perspektivě investovat do opravdu kvalitního základního výzkumu a kolik (a jak) do opravdu efektivního aplikovaného výzkumu a vývoje. Zodpovědným činitelům by mělo být jasné, že peníze se dají dobře využít nebo zcela promarnit zcela obdobně v obou těchto velkých odvětvích.

Václav Hořejší

5.10.2004